



Мустакиллик йилларида миллий ўзлигимизни англашга, тарих ҳақиқатини билишга, халқ интеллигенциясининг ижтимоий тараққиётда турган ўрни ва ролини янгича идрок этишга катта эҳтиёж сеза бошладик. Президент И. Каримов ўзининг “Тарихий хотирасиз келажак йўк” (Т., 1998) ва бошқа асарларида тарих фани олдида турган долзарб муаммоларни белгилаб берди. Тарих фанини ҳар қандай сиёсий зугум ва мафкуравий таъйиклардан озод қилишнинг назарий ва амалий аҳамиятини алоҳида таъкидлади. Зеро, тарих фани хулосаларига асосланадиган сиёсатгина таосирчан қучга эга бўлиши ва етилган ижтимоий муаммоларни оқилона ҳал этиш воситаси бўлиши мумкин.

Миллий мустакиллик йилларида шаклланган янги сиёсий тафаккур ва фалсафий дунёқараш инсоният тарихига урушлар, халқ кўзголонлари ва революциялар тарихи сифатида эмас, балки гоёлар тарихи, инсониятнинг маонавий – интеллектуал ривожланиш тарихи сифатида қарашни, интеллигенциянинг жамият ривожигаги ўрни ва ролини янгича тушунишни талаб эта бошлади.

Собик совет жамиятининг умумий таназзулга юз ўгириши ҳам, мустакиллик йилларида орттирган таърибамиз ҳам интеллигенциянинг жамиятдаги мавқеини юксалтирмай туриб, таолим-тарбия соҳасидаги ислохотларни муваффақиятли амалга оширмай туриб, на иқтисодий фаровонликка, на ижтимоий- сиёсий барқарорликка эришиб бўлмастлигини яққол кўрсатди.

Интеллигенция ҳамма замонларда ҳам халқнинг доно раҳнамоси, тараққиёт сари етакчиси ва йўлбошчиси бўлиб келган. Инсоният тарихида чуқур из қолдирган улуг алломалар, ҳарбий саркардалар, сиёсат, саноат, дин арбоблари халқ орасидан етишиб чиққан илгор интеллигенциянинг пешқадам вакиллари эдилар.

Интеллигенция халққа, жамиятга гоё берувчи, одамларни илгор гоё атрофида жипслаштирувчи, халқни бунёдкорлик ишларига сафарбар этувчи социал катламдир. Инсоният тарихи жамият ҳаётида интеллигенция роли ва аҳамиятининг муттасил равишда ортиб бориши тарихидан иборатдир.

Турли тарихий даврларда жамиятнинг маонавий-интеллектуал ҳаётида гоҳ дин, гоҳ фан, гоҳ саноат, гоҳ сиёсат арбоблари етакчи мавқеини эгаллаб келганлар. Дехқончилик ишлаб чиқаришига асосланувчи аграр жамиятларда интеллигенция алоҳида социал катлам, жамиятни ҳаракатлантирувчи қуч сифатида ажралиб чиқмаган эди. Саноат ишлаб чиқаришига асосланувчи индустриал жамиятда, бозор муносабатлари тўла ривожланган бир шароитда интеллигенция алоҳида социал катлам сифатида ажралиб чиқа бошлади, фан жамият тараққиётини тезлаштирувчи ижтимоий фаровонлик ва мўл-қўлчиликни таоминлаш воситасига айланди; демократик давлат интеллигенцияни

хар томонлама кўллаб-қувватлашга, фан тараккиёти учун хомийлик қилишга алоҳида эҳтибор бера бошлади.

Хар қандай дипломи мутахассисни ҳам интеллигент (зиёли) деб бўлмайди, албатта. Ҳақиқий интеллигентлик ватан тарихини, халқ тарихини, жамият тарихини, аجدодларимиз ўтмишини ҳолисона илмий асосда билишдан бошланади. Халқ тарихига, мамлакат кечмишига бирёклама қараш, яъни ўтмишни бутунлай қора бўёқларда тасвирлаш ҳам, уни фақат ютуқлардан иборат қилиб кўрсатиш ҳам илмий об'ективлик, ҳолислик принципига зиддир. Тарихда йўл қўйилган ҳато ва камчиликларнинг келиб чиқиш сабаблари ва оқибатларини ҳолисона таҳлил қилиш халқ тадқиқида, мамлакат ривожига, табиий-географик муҳит ва иқлимнинг таъсирини тўғри белгилаш, тарих сабоқларидан тегишли хулосалар чиқариш, ватанпарвар, тараккийпарвар ва халқпарвар зиёлилар авлодини тарбиялашда муҳим аҳамиятга эгадир.

Мамлакатимиз олий ўқув юрларида тарих фанини ўқитишни янада такомиллаштириш, биринчидан, тарих фани олдида турган гоёт мураккаб ва долзарб муаммоларни оқилона ҳал этишга, иккинчидан, ёш авлодда ватанпарварлик ҳиссини тарбиялаш, миллий мустақилликни мустаҳкамлашга, учинчидан, миллий интеллигенциянинг жамият тараккиётидаги ўрни ва ролини тараққот идрок этишга, интеллигенциянинг мавқеини хар томонлама қучайтиришга имкон беради.

Хуллас, тарих ҳақиқатини қарор топтириш, тарих фанини сиёсий зугум ва мафқуравий таъйиқлардан озод қилиш, ватанпарвар ва тараккийпарвар зиёлилар авлодини шакллантиришнинг зарур шартидир.

А. Абдумаликов (ФарДУ)

## **ТАРИХИЙ ХОТИРА ВА ЖАМИЯТГА ЦИВИЛИЗАЦИЯЛИ ЁНДАШИШНИНГ ЎЗАРО БОГЛИКЛИГИ**

Инсоният тарихига цивилизацияли ёндашиш хар бир мамлакат тарихи билан жаҳон тарихи ўртасидаги умумийлик, ўзига ҳослик ва бетакрорликни бир – биридан фарқлашга, ватанимиз халқларининг жаҳон халқлари тарихида тутган ўрни ва ролини равшанроқ идрок этишга имкон беради.

Жамият ривожига цивилизацияли ёндашиш ўзининг туб моҳиятига кўра жамият тараккиётига формацияли ёндашишга бутунлай зиддир: формацион ёндашув жаҳон халқлари тараккиётидаги ўзига ҳослик, бетакрорлик ва ноёбликни эҳтиборга олмас, балки ер юзидаги барча халқларнинг миллий менталитети, маданий ривожининг тарихий тажрибасидан қатои назар, уларни суноий схемага, битта андозага солишга, тарихий

тараккиётдаги ранг-барангликни инкор этишга қаратилган эди. Тарихий тараккиётдаги ранг-баранглик ва ўзига хослик турли тарихий даврларда турлича шаклларда намоён бўлиб келган. Миллий тараккиётдаги ўзига хослик бошқа халқларда кизиқиш, хавас ва ҳасад уйғотганлиги шубҳасиздир.

Ер юзидаги барча халқлар тараккиётдаги ўзига хослик жаҳон тарихини икки цивилизацияга – Шарқ ва Ғарб цивилизацияларига бўлишга олиб келганлиги тасодиф эмас эди.

Тарихий хотира бугунги кунда жамиятимиз ҳаётида рўй бераётган туб ўзгаришлар моҳиятини теранроқ англаш, истикболни кўриш, халқимиз менталитетини тушуниш ва уни давр талабларига мувофиқлаштириш учун зарурдир.

Таникли инглиз олими А. Тойнбининг таъкидлашича, ҳар қандай цивилизация ўзига хос ҳаёт фалсафасига таянади. Дин ҳар қандай цивилизациянинг ўзаги ва таянчидир. Цивилизацияларни бир – биридан фарқлаш ва тасниф қилишда у ёки бу жаҳон динларини асос қилиб олиниши бежиз эмасдир: мусулмон цивилизацияси, христиан цивилизацияси ва ҳоказо.

Дин одамларни уюштириш, ижтимоий – сиёсий талаб ва нормаларга бўйсундириш, ижтимоий барқарорлик, тинчлик ва тотувликни қарор топтиришнинг ишончли воситаси бўлиб келган. Диний қадриятлар, миллий маданиятларнинг ривожланишига, халқларнинг бир – бири билан яқинлашувига, умумбашарий қадриятларнинг шаклланишига ижобий таъсир кўрсатган. Дин ҳамма замонларда кишиларни қомилликка, маонавий юксалишга даоват этган, иймон – эотикод, қомил инсон шахсининг туб асосини, негизини ташкил этган. Ўзбекистоннинг цивилизацияли тараккиёт йўлидан ривожланиши мустақиллик йилларида диний қадриятларнинг тикланиши яққол кўзга ташланди.

Ўзбекистоннинг кейинги юз йил давомида ижтимоий сиёсий ва маонавий тараккиётда эришган барча ютуқлари, унинг кўҳна Шарқ ва илғор Европа цивилизацияларининг илғор ютуқларини ўзлаштириши билан узвий боғлиқдир. Миллий мустақиллик йилларида мамлакатимиз тараккиёти йўлида пайдо бўлган қатор муаммолар (демократик институтларнинг шаклланиши, таолом – тарбия, тадбиркорлик соҳасидаги ислохотларни амалга ошириш йўлидаги қийинчиликлар), шарқона демократия тўғрисидаги ноилмий қарашларни зўр бериб тарғиб этиш билан ҳам боғлиқдир.

Шарқ цивилизациясига хос турғунлик, барқарорлик, табиий географик муҳит, дехқончилик ишлаб чиқаришининг иқтисодиётда етакчи мавқени эгаллаши, диний тафаккурнинг илмий тафаккурга нисбатан устунлиги билан боғлиқ эди. Ғарб мамлакатларида дехқончилик ишлаб чиқариши табиий – географик муҳитнинг барча нуқулайликлари, саноат ишлаб чиқаришининг ривожланиши илм – фанни тараккий элтиришни талаб этган.

Ватанимиз тарихини фалсафий тушуниш, жамият тараккиётига цивилизацияли ёндашиш, мамлакатимиз таолом – тарбия муассасаларида, айниқса, олий ўқув юртлирида ватан тарихини ўқитиш сифати ва самарадорлигини оширишда муҳим аҳамиятга эгадир. Аждодларимиз ўтмиши, ватанимиз тарихини ўрганишда цивилизацияли ривожланишнинг муҳим хусусиятларини кўрсатиш, миллий ўзига хосликни ҳаддан ташқари бўрттиришнинг зарарли оқибатларини таҳлил қилиш муҳим аҳамиятга эгадир.

Зеро, тараккиётга интилувчи халқлар ҳамма замонларда ҳам илғор халқлардан ўрганишга, улар билан ҳамкорлик қилишга интилганлар.

Хуллас, Ўзбекистоннинг цивилизацияли тараккиёт йўли халқимизнинг қучли ва қучсиз,

## Миллий интеллигенция ривожланишининг зарур шarti

Муаллиф:

13.09.2010 20:54 -

---

фахрли ва салбий томонларини хар томонлама чукур билишни ва улардан тегишли хулосалар чикаришни таказо этади.

И. Тоиров (ФарДУ)